

Віктор КОЗЮК

доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, victorkozyuk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-5715-2983

Вячеслав КОВАЛЕНКО

аспірант, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна,
v.kovalenko@st.wnu.edu.ua
ORCID ID: 0009-0001-3739-3579

ОСНОВНІ ЕТАПИ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ ФРАГМЕНТАЦІЇ

Вступ. Після глобальної фінансової кризи 2008–2010 рр. ризик геоекономічної фрагментації (ГЕФ) став основним викликом економічному розвитку, сповільнюючи та підважуючи глобальну торгівлю. Вивчення і розуміння можливих наслідків цього явища стали однією з провідних тем економічних досліджень останнього часу. Основним драйвером ГЕФ є поляризація поглядів ключових глобальних гравців на формат функціонування глобальної економіки. У випадку Сполучених Штатів це найяскравіше проявилось в першу, а особливо в другу каденцію президентства Дональда Трампа, коли односторонні дії у сфері глобальної торгівлі почали виходити на перший план під час вирішення внутрішньополітичних і міжнародних суперечок.

Мета – систематизувати й узагальнити ключові наукові роботи з проблематики ГЕФ, виокремити провідні дослідження та подати їх у хронологічному порядку відповідно до розгортання процесу ГЕФ.

Результати. Визначено відмінності між поняттями “деглобалізація” та “геоекономічна фрагментація”, окреслено роль політичних рішень у перебудові торговельних зв’язків, інвестицій і глобальних ланцюгів поставок. Запропоновано періодизацію ГЕФ на три ключові етапи: посткризовий період (2008–2016), період загострення політичної конфронтації і консолідації (2017–2025) та сучасна фаза глобальної поляризації інтересів (2025–...).

Висновки. Обґрунтовано ймовірність подальшого поглиблення ГЕФ та необхідність більш широкого вивчення цього процесу задля розуміння наслідків для глобальної та вітчизняної економіки.

Ключові слова: геоекономічна фрагментація (ГЕФ), деглобалізація, міжнародна торгівля, геоекономіка, геополітика, глобальні ланцюги поставок, прямі іноземні інвестиції (ПІІ), світова економіка, глобальна економіка.

Рис.: 5, бібл.: 20.

Viktor KOZIUK

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
victorkozyuk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-5715-2983

Viacheslav KOVALENKO

Postgraduate student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
v.kovalenko@st.wunu.edu.ua

ORCID ID: 0009-0001-3739-3579

THE MAIN STAGE OF GEOECONOMIC FRAGMENTATION

Introduction. Following the global financial crisis of 2008-2010, the risk of geo-economic fragmentation (GEF) has become a major challenge to economic development, slowing down and undermining global trade. Studying and understanding the possible consequences of this phenomenon has become one of the leading topics of recent economic research.

The main driver of GEF is the polarization of view among key global players on the global economy/ In the case of the United States, this was evident during Donald Trump's first and especially second term as president, when unilateral actions in the field of global trade began to come to the fore in resolving domestic and international disputes.

The purpose of the article is to systematize and summarize key scientific works on the topic of the GEF, to identify leading studies and present them in chronological order in accordance with the development of the GEF process.

Results. The paper highlights the differences between the concepts of "deglobalization" and "geoeconomic fragmentation", outlines the role of political decisions in the restructuring of trade ties, investments and global supply chains. It proposes a periodization of the GEF into three key stages: the post-crisis period (2008–2016), the period aggravation of political confrontation and consolidation (2017–2025) and the current phase of global polarization of interests (2025– ...). It also provides an overview of key publications that have formed the current paradigm of GEF research.

Conclusions. The study substantiates the likelihood of further deepening of GEF and highlights the need for broader research into this process to fully understand its implications for both the global and domestic economies.

Keywords: geoeconomic fragmentation, deglobalization; international trade; geoeconomics, geopolitics; global supply chains, FDI; world economy.

JEL Classification: F13, F51, F15, F21.

Постановка проблеми. Вивчення гео-економічної фрагментації почалося майже відразу після глобальної фінансової кризи (ГФК) 2008–2010 рр. [1]. Особливого значення ця проблематика набула після 2022 р. Кількість робіт на тему "Гео-економічна фрагментація" демонструє чітку тенденцію до зростання (рис.1).

Після деструктивного впливу глобальної фінансової кризи на торгівлю та поступового

відновлення з 2009 р. виникло питання про те, якого формату набуде глобальна економіка і якою буде роль торгівлі в ній, беручи до уваги утвердження значної частки проміжного споживання й обслуговування ланцюгів доданої вартості. В умовах структурного значення побудови глобальної торгівлі на ланцюгах доданої вартості будь-які зрушення у бік ГЕФ створюють ризики для глобальної економіки та посилення геополітичної

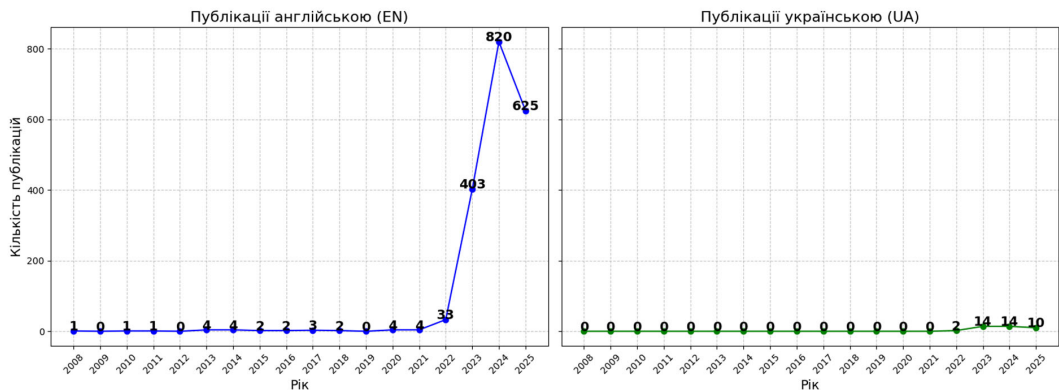

Рис. 1. Кількість наукових публікацій за Google Trends, де зустрічається термін “геоекономічна фрагментація”*

* Побудовано на основі: SerpAPI. Google Scholar API documentation. <https://aerprapi.com/google-scholar-api>.

напруги. Звідси впливає принципова увага до коректної ідентифікації можливої конфігурації ГЕФ та запровадження в практики досліджень більш досконалих інструментів для вивчення цього явища й квантифікації його наслідків для світової економіки й окремих країн та галузей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість теми ГЕФ систематично зростає. З 2022 р. увага багатьох дослідників прикута до цього феномена в світлі ескалації геополітичної напруги та порушення основоположних практик застосування багатостороннього підходу до підтримання глобальної стабільності. Хоча вже була проведена загальна конференція з проблем ГЕФ [2], всеохоплюючого огляду розвитку як самого явища, так і його вивчення ще не існує. Враховуючи, що поява дослідницького фокусу на ГЕФ з 2008 р. чітко висвітлює факт конфліктності геополітичних позицій, еволюція фрагментації демонструє вкрай високу чутливість до політичних акцій та зміни настрою щодо глобальної відкритості в ключових країнах. Інакше кажучи, дослідження процесу розгортання ГЕФ є важливим внеском в розуміння траєкторії розвитку глобальної економіки. Крім ви-

вчення наукових робіт під час згаданої конференції [2], було проведено аналіз розвитку торгівлі між США та сімома його ключовими торговими партнерами і торгівлі цих партнерів між собою за період з 2007 до 2022 рр. Оскільки ГЕФ є насамперед результатом політичних рішень, дослідження торгових зав'язків найбільших економік дає змогу зрозуміти мотиви, якими могли користуватися ті чи інші країни, коли запроваджували заходи, що мали вплив на процес ГЕФ [3]. Разом із вивченням ключових робіт і визначенням головних подій, які, за загальним консенсусом дослідників, є значущими для розгортання явища фрагментації, аналіз політичних документів, імплементація яких стимулювала ГЕФ, дає достатню базу для визначення періодизації. Розуміння логіки розвитку процесу дасть можливість у майбутньому краще зрозуміти його рушійні сили, зосередитися на дослідженні значущих факторів і явищ, які сприяють ГЕФ. Це може допомогти не тільки точніше визначити напрями досліджень, а й швидше ухвалювати рішення для подолання можливих негативних наслідків ГЕФ.

Цілком погоджуємося з визначенням, яке пропонують Ц. Мор і К. Требш: “Ми

визначаємо геоекономіку як галузь дослідження, яка вивчає зв'язки між геополітикою та економікою” [4].

З приводу ж геоекономічної фрагментації і відмінності її від деглобалізації, більшість науковців та міжнародних організацій зазначають, що це: “процес реверсивного зменшення глобальної економічної інтеграції, зумовлений переважно геополітичними та стратегічними факторами – зокрема питаннями національної безпеки та економічного суверенітету. Це явище відрізняється від загальної деглобалізації тим, що воно має чітко виражений політичний характер. Прикладами є економічні санкції, торговельні війни та переорієнтація ланцюгів поставок” [5].

Метою статті є систематизація й узагальнення ключових наукових робіт з проблематики ГЕФ, виокремлення провідних досліджень та подання їх у хронологічно-

му порядку відповідно до розгортання процесу ГЕФ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напередодні глобальної фінансової кризи Китай став основним експортером у США, його обсяги торгівлі зі Сполученими Штатами випереджали сумарні обсяги торгівлі п'яти експортерів в США (рис. 2).

Перший етап (2008–2016 рр.). Цей період починається глобальною фінансовою кризою 2008–2010 рр., коли вперше помітили уповільнення розвитку глобальної торгівлі, а завершується запровадженням адміністрацією Д. Трампа підвищення торговельних тарифів на китайські товари, що саме і знаменує початок “геоекономічного етапу” (2016). Про ГЕФ в цей період ще не йдеться, а лише про деглобалізацію. Спостерігається зменшення обсягів глобальної торгівлі, з одного боку, і запровадження урядами багатьох країн заходів для подолання

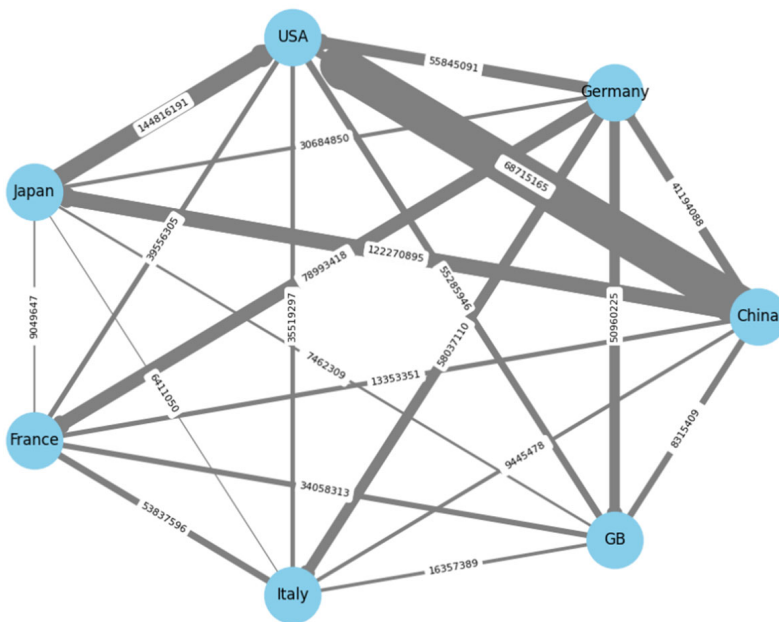

Рис. 2. Обсяг торгівлі між топ-7 експортерів в США та між собою у 2007 р.*

* Побудовано на основі датасет CEPII - BACI.

ГФК, але ці процеси не вважаються геоекономічними. До 2016 р. термін “геоекономічна фрагментація” майже не зустрічається в офіційних документах. Так, С. Постелніку, В. Діну і Д. Дабіджа [6] розглядають концепцію деглобалізації як процес, який протилежний глобалізації, тобто зменшення економічної взаємозалежності й інтеграції між державами, не пов’язують його виключно з політичними чинниками. Вони зазначають, що цей процес може спричинити не тільки економічні кризи, як ГФК 2007–2010 рр., але й циклічність глобального капіталізму (хвилі Кондратьєва), реакцією на негативні наслідки глобалізації (бідність, безробіття, деструктуризація секторів економіки, особливо в країнах, що розвиваються) просувати власні інтереси та створювати простір для національних економічних стратегій (за Вальденом Бергейком). Для фіксації деглобалізації після 2008 р. автори посиляються на Індекс глобалізації (KOF Index) швейцарського економічного інституту, який враховує економічні, соціальні, політичні та культурні аспекти як інструменти для оцінки рівня глобалізації / деглобалізації.

Використовуючи цей індекс в роботі, науковці зазначають сповільнення темпів глобалізації після фінансової кризи 2008–2010 рр., особливо в розвинених країнах. Хоча торгівля відновилася відносно швидко, потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) зазнали значного падіння і повільніше відновлюються. Це сповільнення розглядають як потенційний початок тренду до сповільнення глобалізації, хоч і, можливо, короткостроковий, а також зауважують, що деглобалізація перетворилася з гіпотези на реальну тенденцію. Хоча автори вважають повний розворот глобалізації малоімовірним, але існують сили (економічні кризи, соціальні наслідки, політичні рішення), що можуть сприяти подальшим деглобалізаційним тенденціям.

У праці [1] науковці аналізують феномен значного уповільнення темпів зростання світової торгівлі, досліджують питання, чи це уповільнення є переважно циклічним явищем, пов’язаним зі слабким попитом, чи свідченням глибших структурних змін у світовій економіці. Деглобалізацію оцінюють з погляду різних факторів: як історичних, так і з боку ланцюгів поставок. Автори роблять висновок, використовуючи метод декомпозиції зростання, що докризове прискорення було зумовлене шоком пропозиції з боку Китаю та негативним шоком попиту з боку єврозони, і припускають, що динаміка небагатьох великих гравців (особливо Китаю) має вирішальний вплив на глобальні торговельні тренди. Також існує припущення, що уповільнення може бути результатом того, що розширення глобальних ланцюгів вартості досягло свого певного насичення. Використовуючи гравітаційну модель, дослідники роблять висновок, що уповільнення може бути частково зумовлене вичерпанням структурних факторів (конвергенція доходів, збільшення кількості торгових партнерів, спеціалізація та зниження торгових бар’єрів, зменшення “відстані”)

У звіті для лідерів G20 [7]. С. Евенетт і Дж. Фріц, аналізуючи уповільнення та скорочення світової торгівлі, стверджують, що це явище не можна пояснити лише зростанням курсу долара США, падінням цін на сировину чи реконфігурацією ланцюгів поставок у Китаї. Вони зазначають, що спад торгівлі – це факт. Звіт наголошує, що зростає кількість протекціоністських заходів, і що характер протекціонізму змінився. Спостерігається зсув від традиційних тарифів до менш прозорих інструментів, як державні субсидії та вимоги до локалізації. Зазначається, що 81% усіх дискримінаційних заходів, запроваджених країнами G20 з листопада 2008 р., ще діяли на момент публікації звіту (2015 р.). Дослідники де-

тально аналізують протекціоністські заходи, до яких вдаються країни, та хто від них страждає. Також вказано на нерівномірність їхнього впливу на різні сфери економіки. Зазначається недооцінка СОТ впливу і масштабу цих заходів.

Спостерігається сповільнення торгівлі після ГФК, дефрагментації як такої ще немає. Головним чином тривають дискусії щодо концепції деглобалізації, зафіксовано уповільнення глобальної торгівлі та прямих іноземних інвестицій (ПІІ). І, незважаючи на такі значні політичні потрясіння, як анексія Криму та початок війни між росією і Україною (2014), введення за це санкцій проти росії, вихід Великої Британії з Євросоюзу (2016), поки що не йдеться про ризики геоекономічної фрагментації. Хоча й відбулося значне падіння обсягів міжнародної торгівлі в 2014–2016 рр. (рис. 3).

Майже однотайно експерти пов'язують це явище з посткризовими процесами ГФК 2008–2010 рр., а саме: низький рівень інвестицій, слабе зростання ВВП, зміна у структурному попиті (зсув попиту від імпортointенсивних компонентів до менш імпортointенсивних), падіння цін на сировинні товари. Також спостерігається пере-

балансування економіки Китаю. Будучи одним із найбільших торгових гравців, Китай переорієнтувався з експортно-орієнтованої моделі зростання на інвестиційну модель, керовану внутрішнім споживанням. Це призвело до різкого уповільнення зростання його імпорту, особливо капіталомістких і проміжних товарів, що мало значний вплив на світову торгівлю [8]. Але процеси геополітичної напруги вже почали розгортатися у напрямі загострення міжнародних торговельних відносин. У 2015 р. звіт для спеціальної ради з міжнародних відносин США (CFR) зазначає необхідність для американського політичного істеблішменту переходу від торговельної інтеграції з Китаєм до балансування його розвитку [9]. У цій доповіді стверджується, що багаторічна стратегія США щодо Китаю, яка полягала в його інтеграції в ліберальний міжнародний порядок, зазнала невдачі і більше не відповідає американським інтересам. Автори доповіді Р. Блеквілл і А. Телліс закликають до впровадження нової великої стратегії, орієнтованої на балансування зростаючої могутності Китаю, роблять висновок, що стратегічне суперництво між США та Китаєм буде визначальною рисою міжнародних

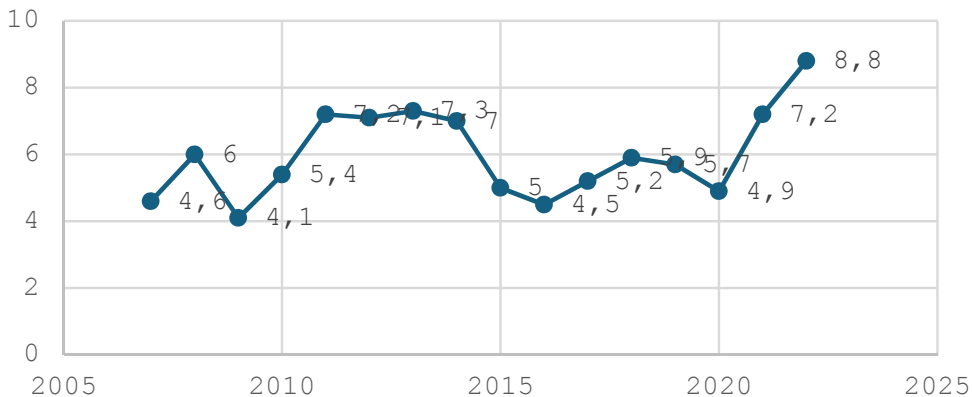

Рис. 3. Обсяги світової торгівлі в трильйонах доларів за період 2007–2022 рр.*

* Побудовано на основі: Data | resourcetrade.earth | Chatham House.

відносин на десятиліття вперед. Важливо зазначити, що ця доповідь була написана у 2015 р., ще до багатьох значних подій у відносинах між США та Китаєм.

Другий етап розвитку ГЕФ (2017–2025 рр.) Після ГФК торговельна залежність США від Китаю тільки зросла (рис. 4). Враховуючи, що загроза такої залежності вже була визнана [9], Президент США у 2017 р. ввів всеохоплюючі тарифи на китайські товари [10] у спробі, якщо не подолати залежність від Китаю, то хоча б знизити її. Введення санкцій проти китайських товарів адміністрацією Д. Трампа можна вважати початком другого етапу ГЕФ, оскільки це було перше використання геоekonomічних засобів для досягнення конкретних політичних і економічних цілей, без посилання на подолання наслідків фінансової кризи. А введення санкцій проти росії після повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 р. тільки прискорило цей процес. Водночас

вже почали наочно вимальовуватися два окремі політичні блоки: один – очолюваний Китаєм і росією, інший – США і Євросоюзом, а також окреслилася група країн, що принципово не приєдналися до жодного з блоків. У науковій літературі вони отримали назву “конектори” – країни, що претендують на роль посередників у торгівлі між країнами основних блоків [11]. Наявність цих блоків наочно продемонструвало голосування в ООН щодо засудження російської агресії проти України. Почали вимальовуватися класичні геоekonomічні і геополітичні процеси. Знакова доповідь міністра закордонних справ Великої Британії Ліз Страсс починається цитатою: “Геополітика повертається” [12]. Саме в цей період з’являються основні роботи, пов’язані з вивченням ГЕФ і її можливими наслідками. Перебіг першої торговельної війни, розв’язаної Д. Трампом проти Китаю, детально описано в праці [10]. У результаті обидві країни підвищили

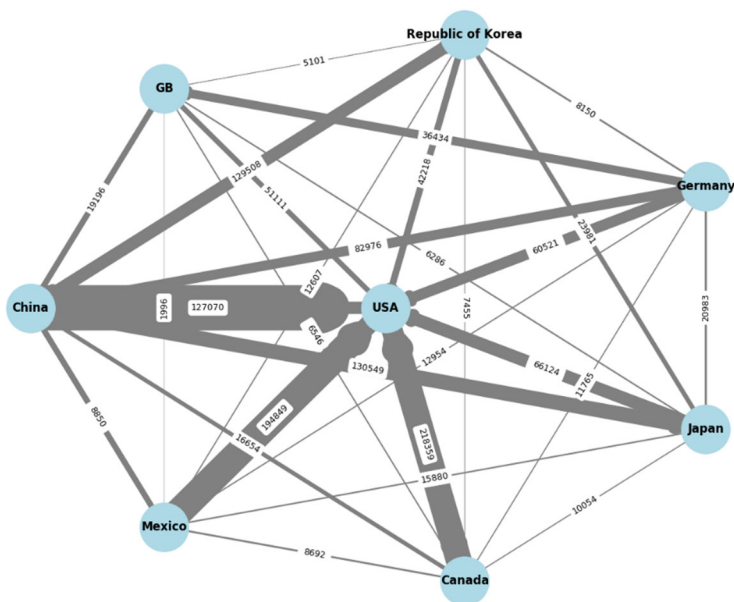

Рис. 4. Обсяг торгівлі між топ-7 експортерів в США та між собою у 2016 р.*

* Побудовано на основі датасет CEPII – BACI.

середні мита на імпорт одна одної до приблизно на 20%, причому нові тарифи охопили понад 50% двосторонньої торгівлі. Але у розпал цієї торговельної війни Китай знизив свої середні мита за режимом найбільшого сприяння (MFN) для решти світу. За висновками авторів, адміністрація Д. Трампа (перша каденція) здійснила значні та багатогранні зміни в торговельній політиці США щодо Китаю, використовуючи різні інструменти, багато з яких важко виміряти стандартними інструментами.

І хоч деякі дослідники ще використовують термін “деглобалізація”, їхній тон дещо змінився. Так, М. Вітт вже не вважає процес деглобалізації тимчасовим і визнає деглобалізацію 2007–2011 рр. як реальну і значущу тенденцію [3]. Автор застерігає, що якщо цей процес триватиме довгий час, він спричинить зсув у стратегіях, структурах і поведінці в міжнародному бізнесі.

Одним із потужних геоекономічних інструментів став так званий френдшорінг, який проголосила Дж. Єллен, міністр фінансів США [13].

Ключовою роботою на цю тему можна вважати [14], в якій С. Айар, Дж. Чен та інші зазначають, що після десятиліть поглиблення глобальної економічної інтеграції світ стикається із “зростаючим ризиком геоекономічної фрагментації” – процесу розриву економічних зв’язків між країнами. Ретельно проаналізовано події, що призвели до ГЕФ, а також канали передачі та можливі витрати, пов’язані з ГЕФ. Зазначається, що ті самі канали, які були драйверами глобального зростання (ланцюги поставок, прямі іноземні інвестиції (ПІІ), ланцюги створення вартості, технологічне “переливання” тощо), стають каналами для поглиблення ГЕФ. За оцінкою дослідників, загальні втрати для світового ВВП можуть бути від 0,2% до 7%. Автори закликають протистояти тенденції до загострення ГЕФ

і адаптувати багатосторонню систему до нових реалій.

У розділі Бюлетеня огляду загальної економіки, Міжнародного валютного фонду аналізують вплив ГЕФ саме на ПІІ [15]. Не спостерігаючи наявності самої дефрагментації ПІІ, зазначають зростаючу концентрацію ПІІ між країнами, що є “геополітично близькими” (за схожістю голосування в ООН). Вказуючи на ризики, одним із головних наслідків від втрат фрагментації ПІІ називають обмеження “технологічних і продуктивних переливів” (spillovers), а також моделюють можливі втрати до 2% світового ВВП і значні ризики відчутних втрат для ринків які, розвиваються.

Узагальнюючі роботи з вивчення економічної фрагментації є у збірці статей, які були опубліковані після проведення конференції МВФ з питань ГЕФ. Там зібрані не тільки останні напрацювання з цієї тематики (вересень 2023 р.), а й відбулася жвава дискусія з питань підходів та оцінок. Після цього тема ГЕФ стає вже загально-визнаною світовою проблемою, яку почали вивчати різні дослідницькі інституції з багатьох країн світу [2]. З’явилися дослідження як загального плану, так і сфокусовані на вивченні проблем якоїсь однієї теми або регіону, що пов’язані з ГЕФ.

Але головним залишається дослідження ГЕФ. Питання наявності фрагментації і можливість її вимірювання ще стоїть перед дослідниками. Одна зі спроб це зробити відображена в роботі [16]. Дж. Фернандез-Віллаверде, Т. Мінеяма, Д. Сонг спробували на базі 14 різноманітних індикаторів, що широко використовують в літературі, створити власний індекс ГЕФ, а також за допомогою структурної векторної авторегресії (SVAR) та локальної проєкції (LP) оцінити вплив шоків (несподіваних змін) в індексі фрагментації на ключові макроекономічні змінні (ВВП, промислове виробництво, інвестиції тощо).

В результаті автори роблять висновок, що фрагментація неухильно зростає після фінансової кризи 2007–2008 рр. і на момент дослідження (IV квартал 2022 р.) досягла найвищого рівня без ознак розвороту тренду.

Крім країн, які відверто належали до протилежних блоків, з'явилися ті, які свідомо не приєдналися до одного з блоків для отримання певної економічної переваги у ГЕФ. Це так звані країни–“конектори”. Одним із перших досліджень цієї теми була праця [11]. Торговельна відкритість і фінансовий розвиток є ключовими факторами, що можуть допомогти країнам, особливо EMDs, стати ефективними “конекторами”. Все ж найбільш виразно наявність ГЕФ виявився в ПІІ. Про це зауважено в роботі [17], де Дж. Тан вказує на наявність ГЕФ в ПІІ принаймні у “стратегічно важливих галузях”. Автор зазначає зміщення інвестицій США з Китаю в бік розвиненої Європи та Азії. Це “роз’єднання” (decoupling) є асиметричним – подібного зменшення ПІІ Китаю до США чи Заходу не спостерігається. Також наголошено на зростаючій ролі посередника “конектора”, який є “геополітично ближчим до кінцевої дистанції”. Але загалом зазначено, що наразі, фрагментація ПІІ є обмеженим феноменом. Геополітична близькість стала основним драйвером ГЕФ після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, й автори у дослідженнях почали використовувати для вимірювання геополітичної близькості результати голосування в ООН про засудження російської агресії, вивчати вплив ГЕФ та геополітичної близькості на глобальні валюти та “деконструкцію” глобальної торгівлі. Наприкінці 2024 р. зроблено спробу вивести ще один індекс для вимірювання ГЕФ [18] Л. Боекелман та інші зосереджуються конкретно на потоках ПІІ, а саме типу “greenfield” для злиття чи поглинання. Автори виокремлюють 3 блоки країн (Західний блок – орієн-

тований на США, Східний блок – орієнтований на Китай і нейтральний блок). Для моделювання застосовують структурну гравітаційну модель для аналізу двосторонніх ПІІ. Загалом дані щодо цього підходу підтверджують зростання фрагментації, особливо в останні роки. Аналіз показує, що фрагментація є не лише результатом прямих обмежень між США та Китаєм/росією, а й більш широким феноменом переформатування глобальних інвестиційних потоків уздовж геополітичних ліній.

Протягом цього періоду застосовують багато додаткових дій, пов’язаних зі спробою зниження впливу Китаю насамперед на економіку США і партнерів, які мали відверто геополітичний характер (санкції, заборона експорту електронних компонентів, передача технологій тощо).

Третій етап розвитку ГЕФ (2025 –...). Як свідчать дані рис. 3 і рис. 5, незважаючи на збільшення процесів, пов’язаних із ГЕФ, світова економіка не тільки не зменшилася, а навіть почала зростати прискореними темпами.

Одним із ключових факторів такого зростання світової торгівлі був сплеск виробництва у Китаї. На відміну від багатьох країн, що стимулювали попит, Китай зосередився на підтримці пропозиції (30% щорічне зростання кредитів виробничому сектору у 2020–2023 рр., цільові субсидії та податкові пільги). Водночас споживчі витрати в Китаї залишилися історично слабкими (53,3% ВВП у 2022 р.), що стимулювало зростання профіциту поточного рахунку. Ці надлишкові виробничі потужності створили величезний конкурентний тиск на інші країни (насамперед США, Бразилію та Європу). Можливість Китаю постачати свою продукцію в США, обходячи тарифні бар’єри через країни–“конектори”, вивели В’єтнам у шістьку найбільших торгових партнерів США. Експорт з таких країн, як Мексика і Канада

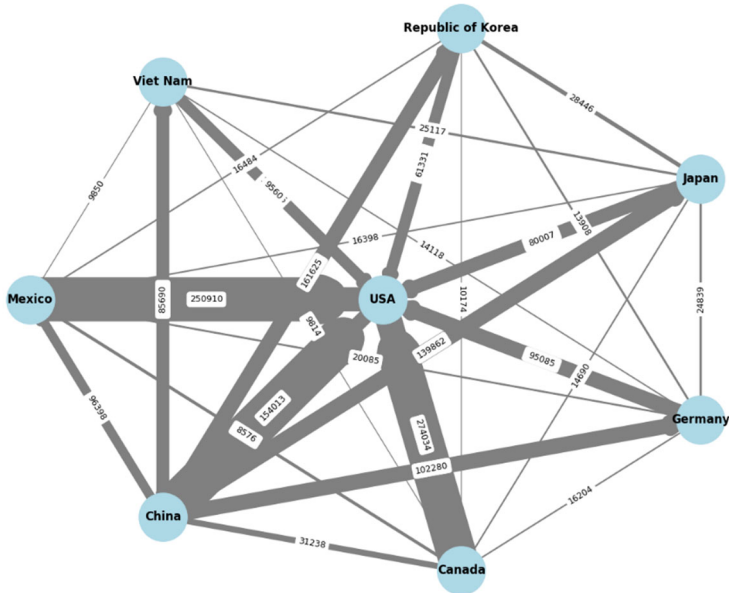

Рис. 5. Обсяг торгівлі між топ-7 експортерів в США та між собою в 2022 р.*

* Побудовано на основі датасет CEPII – BACI.

майже подвоївся, а торговельний профіцит між основними торговельними партнерами США значно збільшився (див. рис. 4). Тому наступний крок, який ознаменував новий етап геоекономічної фрагментації, після другого приходу Д. Трампа на посаду Президента США не забарився. Особливе бачення ролі США і методи досягнення геополітичних цілей найяскравіше відобразилися в одночасному підвищенні тарифів майже для всього світу. Д. Трамп назвав цей крок днем визволення (Liberation Day) [19]. Цього ж дня для китайських товарів були застосовані безпрецедентні тарифи. Ще рано говорити про наслідки, але деякі автори вважають, що це був кульмінаційний момент ГЕФ [20]. Дж. Хафбауер стверджує, що, попри торговельні обмеження, за останні 15 років світ насправді став економічно більш взаємопов'язаним протягом значної частини цього періоду.

Отже, незважаючи на фактори, які сприяють ГЕФ, світова економіка поки що демонструвала свою стійкість і зв'язність. І хоча вже почалася помітна дивергенція у ПІІ, потоки товарів поки що не демонстрували значного впливу ГЕФ. Відкритим питанням на сьогодні є те, які наслідки для світу і для конкретних країн буде мати ГЕФ?

Початок Сполученими Штатами Америки торговельної війни майже з усім світом, агресивні дії, незважаючи на геополітичну близькість і можливі політичні наслідки, протистояння США та Китаю не можуть залишитися без наслідків для світової економіки. Тому проблематика ГЕФ ще довго буде у фокусі дослідників.

Як буде розвиватися цей етап, ми матимемо змогу спостерігати незабаром. Враховуючи, що протистояння тільки розпочалося і ще не принесло США бажаного результату, ймовірно, це буде не останній етап у процесі геоекономічної фрагментації.

Висновки. Геоекономічна фрагментація, яка розпочалася у 2008 р. з глобальної фінансової кризи, переросла в глобальне протистояння не тільки окремих країн, а й цілих блоків, які вмотивовані насамперед геополітичною й ідеологічною близькістю. Цей процес мав свої етапи. Після деглобалізації на першому етапі розвитку почався процес вже геоекономічної фрагментації у 2016 р., який започаткував Д. Трамп запровадженням нових тарифів на товари з Китаю в США. Під час цього етапу кількість факторів ГЕФ тільки збільшилася, особливо після повномасштабного вторгнення росії в Україну і поділу світу на три відносно виразні блоки. А запровадження глобального підвищення тарифів на початку другого президентського терміну Д. Трампа в 2025 р. розпочало новий етап цього процесу, розповсюджуючи засоби геоекономіки не тільки на суперників, а й на союзників. Проте, незважаючи на серйозні зусилля з боку Сполучених Штатів Америки змінити існуючий стан речей у дисбалансі торгівлі, насамперед з Китаєм, зменшити залежність економіки США від китайських товарів не вдається. Поки що глобальна торгівля показує свою стійкість. Механізми такого спротиву ще вимагають глибокого дослідження, але вже очевидно, що взаємозалежність країн на сучасному етапі досягла найвищого рівня за період розвитку міжнародної торгівлі. Тим не менш, ми ще перебуваємо на початку третього етапу геоекономічної фрагментації, і логіка розгортання процесу засвідчує, що маємо стикнутися з новими викликами для світової економіки і глобальної торгівлі.

Список використаних джерел

1. Hoekman B., Irwin D., Constantinescu C. *The global trade slowdown: a new normal?* London : CEPR Press, 2015. 349 c.
2. Aiyar S., Presbitero A., Ruta M. *Geoeconomic fragmentation: the economic risks from a fractured world economy*. Paris : CEPR Press, 2023.
3. Witt M. A. *De-globalization: theories, predictions, and opportunities for international business research*. *Journal of International Business Studies*. 2019. Vol. 50. Iss. 7. P. 1053–1077.
4. Mohr C., Trebesch C. *Geoeconomics*. CESifo. 2024. Vol. 11564. P. 33.
5. Norring A. *Geoeconomic fragmentation, globalization and multilateralism*. Bank for Finland. *Economic Review*. 2024. № 2. P. 40.
6. Postelnicu C., Dinu V., Dabija D.-C. *Economic deglobalization – from hypothesis to reality*. *Economics and Management*. 2015. Vol. 18. Iss. 2. P. 4–14.
7. Evenett S. J., Fritz J. *The tide turns? Falling world trade and the G20*. CEPR. 2015. URL : <https://cepr.org/voxeu/columns/tide-turns-falling-world-trade-and-g20>.
8. Hong G. H., Lee J., Liao W., Seneviratne D. *China and Asia in global trade slowdown*. International Monetary Fund. Working Paper. 2016. 46.
9. Blackwill R. D., Tellis A. J. *Revising U.S. grand strategy toward China*. Council Special Report. 2015. Iss. 72. P. 72.
10. Bown C. P. *The US-China trade war and phase on agreement*. PIIE. Working Paper. 2021. P. 57. URL : <https://www.piie.com/publications/working-papers/us-china-trade-war-and-phase-one-agreement>.
11. Aiyar S., Ohnsorge F. *Geoeconomic fragmentation and “connector” countries*. Munich Personal RePEc Archive. MPRA Paper. 2024. № 121726. P. 50.
12. Struss L. *The return of geopolitics: foreign secretary's mansion house speech at the lord mayor's 2022 easter banquet*. Foreign, Commonwealth & Development Office. 2022. URL : <https://www.gov.uk/government/speeches/foreign-secretarys-mansion-house-speech-at-the-lord-mayors-easter-banquet-the-return-of-geopolitics>.

13. Janet Yellen Transcript: US treasury secretary janet yellen on the next steps for russia sanctions and “friend-shoring” supply chains. Atlantic Council. 2022. URL : <https://www.atlanticcouncil.org/news/transcripts/transcript-us-treasury-secretary-janet-yellen-on-the-next-steps-for-russia-sanctions-and-friend-shoring-supply-chains/>.

14. Aiyar S., Chen J., Ebeke C. Geoeconomic fragmentation and the future of multilateralism. International Monetary Fund. 2023. P. 41.

15. World Economic Outlook. Chapter 4. Geoeconomic fragmentation and foreign direct investment. A Rocky Recovery. International Monetary Fund. 2023. P. 91–114.

16. Fernández-Villaverde J., Mineyama T., Song D. Are we fragmented yet? Measuring geopolitical fragmentation and its casual effect. NBER. 2024. P. 65.

17. Tan J. How widespread is FDI fragmentation? International Monetary Fund. Working Paper. 2024. P. 98.

18. Boeckelmann L., Moder I., Spital T. A new index to measure geopolitical fragmentation in global greenfield foreign direct investment. CEPR. 2024. URL : <https://cepr.org/voxeu/columns/new-index-measure-geopolitical-fragmentation-global-greenfield-foreign-direct>.

19. Harithas B., Meng K., Brown E., Moradian C. “Liberation day” tariffs explained. CSIS. 2025. URL : <https://www.csis.org/analysis/liberation-day-tariffs-explained>.

20. Hufbauer G. C. Globalization before Trump 2.0 increased, despite backlash. PIIE. 2025. URL : <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/2025/globalization-trump-20-increased-despite-backlash>.

References

1. Hoekman, B., Irwin, D., Constantinescu, C. (2015). *The global trade slowdown: a new normal?* London: CEPR Press.

2. Aiyar, S., Presbitero, A., Ruta, M. (2023). *Geoeconomic fragmentation: the economic risks*

from a fractured world economy. Paris: CEPR Press.

3. Witt, M. A. (2019). De-globalization: theories, predictions, and opportunities for international business research. *Journal of International Business Studies*, 50(7), 1053–1077.

4. Mohr, C., Trebesch, C. (2024). *Geoeconomics*. CESifo. 11564, C. 33.

5. Norring, A. (2024). *Geoeconomic fragmentation, globalization and multilateralism*. Bank of Finland. BoF Economic Review, 2, 40.

6. Postelnicu, C., Dinu, V., Dabija, D.-C. (2025). Economic deglobalization – from hypothesis to reality. *Economics and Management*, 18(2), 4–14. Available at: <https://papers.ssm.com/abstract=2702296>.

7. Evenett, S. J., Fritz, J. (2025). The tide turns? Falling world trade and the G20. CEPR. Available at: <https://cepr.org/voxeu/columns/tide-turns-falling-world-trade-and-g20>.

8. Hong, G. H., Lee, J., Liao, W. (2016). China and Asia in global trade slowdown. *International Monetary Fund*, 46.

9. Blackwill, R. D., Tellis, A. J. (2015). *Revising U.S. grand strategy toward China*. Council Special Report, 72, 72.

10. Bown, C. P. (2021). The US-China trade war and phase on agreement. *PIIE*, 57.

11. Aiyar, S., Ohnsorge, F. (2024). *Geoeconomic fragmentation and “connector” countries*. Munich Personal RePEc Archive. MPRA Paper, 121726, 50.

12. Struss, L. (2022). The return of geopolitics: foreign secretary’s mansion house speech at the lord mayor’s 2022 easter banquet. *Foreign, Commonwealth & Development*. Available at: <https://www.gov.uk/government/speeches/foreign-secretarys-mansion-house-speech-at-the-lord-mayors-easter-banquet-the-return-of-geopolitics>.

13. Janet Yellen (2022). Transcript: US treasury secretary janet yellen on the next steps for russia sanctions and “friend-shoring” supply chains. Atlantic Council. Available at: <https://www.atlanticcouncil.org/news/transcripts/transcript-us>

[treasury-secretary-janet-yellen-on-the-next-steps-for-russia-sanctions-and-friend-shoring-supply-chains/](#).

14. Aiyar, S., Chen, J., Ebeke, C. (2023). *Geeconomic fragmentation and the future of multilateralism*. International Monetary Fund, 41.

15. Chapter 4. *Geeconomic fragmentation and foreign direct investment*. (2023). *World Economic Outlook. A Rocky Recovery*. International Monetary Fund, 91–114. Available at: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400224119/CH004.xml>.

16. Fernández-Villaverde, J., Mineyama, T., Song, D. (2024). *Are we fragmented yet? Measuring geopolitical fragmentation and its casual effect*. NBER, 65. DOI:10.3386/w32638.

17. Tan, J. (2024). *How widespread is FDI fragmentation?* International Monetary Fund. Working Paper, 98.

18. Boeckelmann, L., Moder, I., Spital, T. (2024). *A new index to measure geopolitical fragmentation in global greenfield foreign direct investment*. CEPR, 7. Available at: <https://cepr.org/voxeu/columns/new-index-measure-geopolitical-fragmentation-global-greenfield-foreign-direct>.

19. Harithas, B., Meng, K., Brown, E. (2025). *Liberation day" tariffs explained*. CSIS. Available at: <https://www.csis.org/analysis/liberation-day-tariffs-explained>.

20. Hufbauer, G. C. (2025). *Globalization before Trump 2.0 increased, despite backlash*. PIIE. Available at: <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/2025/globalization-trump-20-increased-despite-backlash>.